

De Maastrichtse School

Citation for published version (APA):

Tak, A. Q. C. (2008). *De Maastrichtse School: Afscheidsrede door Prof. mr. A.Q.C. Tak.* (1 ed.) Universiteit Maastricht. <https://doi.org/10.26481/spe.20081219at>

Document status and date:

Published: 19/12/2008

DOI:

[10.26481/spe.20081219at](https://doi.org/10.26481/spe.20081219at)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

MB
VAD
060

De Maastrichtse School

Rede

in verkorte vorm uitgesproken ter gelegenheid van zijn afscheid
als gewoon hoogleraar in het recht
in het bijzonder in het staatsrecht en het administratief recht
aan de Universiteit van Maastricht

door

Prof. mr. A.Q.C. Tak

op 19 december 2008

De Maastrichtse School
A.Q.C. Tak

ISBN: 978-90-5850-499-9

Wlp
Postbus 31051
6503 CB Nijmegen

2008

Voorspel

Een veel te kleine kamer voor de ongeveer tien mannen en vrouwen die onregelmatig (met zo'n tussenpozen van twee tot vier weken) enkele uurtjes vrij weten te vechten om bij elkaar te komen. De vier eersten hebben het voorrecht van een luie Tante Sidonia-stoel met een blauw bloemetjesmotief. De rest moet zich behelpen met her en der bij elkaar gezochte schoolbankstoelen en bureaukrukken, terwijl de gastheer als laatste aanschuift op zijn bureaustoel, nadat hij de gebruikelijke koffie heeft gezet in zijn privé-perculatortje. Het gezelschap wisselt de ervaringen van alledag uit totdat deze hoogleraar vraagt waar we het vandaag ook weer over zouden hebben. Dat blijkt het vraagstuk van de publiekrechtelijke wederkerige rechtsbetrekking. De meer publiekrechtelijk geschoolden van het gezelschap hebben dit thema opgeworpen omdat zij zich in het publiekrecht geen raad weten met zo'n privaatrechtelijk begrip. De ook aanwezige privatisten moeten nu eerst nog maar eens uitleggen wat zij daaronder verstaan. De hoofddocent burgerlijk recht begint met een gewichtige uiteenzetting, die helaas niet zo overtuigend blijkt over te komen. Een van de jongste publiekrecht-aio's zegt er helemaal niets van te snappen, omdat hem eigenlijk al het begrip 'subjectief recht' helemaal niet duidelijk is. Als daarover een verhitte discussie ontstaat meent ook de gastheer-hoogleraar hierover iets te moeten debiteren. Hij krijgt echter van een student-assistente te horen, dat die de uitleg van de hoofddocent burgerlijk recht nog veel helderder vond. Inmiddels blijken op de achtergrond een hoofddocent publiekrecht en een aio-privaatrecht in een felle discussie verzeild geraakt over de vraag of je bij een zakelijk recht ook kunt spreken over een rechtsbetrekking. Slechts met sussende overredingskracht weet de gastheer te voorkomen dat deze discussie persoonlijk wordt. Hij stelt voor, dat de beide kemphanen hun verschil van inzicht voor de volgende bijeenkomst eens op papier zullen zetten, zodat de rest van het gezelschap daarover mee kan denken en praten. Voor de bijeenkomst daar weer na lijkt het hem zinvol dat één van de privatisten en één van de publiekrechtensen een korte discussienota zullen maken over hoe zij in hun respectieve vakgebied menen tegen het begrip wederkerige rechtsbetrekking aan te moeten kijken. In democratische zin wordt besloten dat Henk en Wim de pineut zijn voor die discussienota's, want die hebben nu eenmaal daarover de meest uitgesproken meningen verkondigd. Bovendien zal aldus het licht schijnen van zowel de privaatrechtelijke als de publiekrechtelijke oever. Na dit Salomonsoordeel drinkt ieder zijn eigen meegebrachte mok leeg en vertrekt.

Aldus een van die merkwaardige bijeenkomsten die ten grondslag lag aan een eigenzinnige stroming in de Nederlandse rechtswetenschap die in de

negentiger jaren opgeld heeft gemaakt als 'de Maastrichtse School', en waarvan de geschriften gelden als de meest fundamentele en kritische visies van de laatste decennia op het Nederlands recht, in het bijzonder op het publiekrecht en op de magische lijn met het privaatrecht¹.

Wat is of was de Maastrichtse School?

Evenals het Maastrichtse onderwijssysteem is de Maastrichtse School een begrip in Nederland. Toch hebben op het eerste gezicht beide niets met elkaar van doen: het Maastrichtse onderwijssysteem is, zoals de term aangeeft, een bijzonder systeem voor wetenschappelijk onderwijs, dat voor Nederland uniek is; de Maastrichtse School is een eigenzinnige en niet duidelijk af te bakenen groep wetenschappers van de Maastrichtse rechtenfaculteit, van wie de studies met zeer gemengde gevoelens zijn ontvangen. Hoewel gefundeerde fundamentele kritieken op die geschriften zelden of nooit² te beluisteren zijn

¹ J. van der Hoeven, *De magische lijn. Verkenningen op de grens van publiek- en privaatrecht*; in: *Honderd jaar rechtsleven*; feestbundel NJV 1970, blz. 201-219.

² Dit lijkt op het eerste gezicht weersproken te worden door het indrukwekkende overzicht dat Heldeweg geeft in de pagina's 6-24 van zijn bijdrage *De Maastrichtse School. Dimensies van (de beoefening van) het bestuursrecht*. In: *Uit de school geklapt?*, Opstellen uit Maastricht, onder redactie van M.A. Heldeweg, E.C.H.J. van der Linden en R.J.N. Schlössels. Juridische Reeks Universiteit Maastricht 7, Sdu Uitgevers 1999. Heldeweg geeft nauwgezet de reacties weer van De Haan, Bloembergen, Konijnenbelt, Lubach, Damen, Nieuwenhuis, Van der Veen, Van Ommeren en Polak. Bij nauwgezette lezing blijken die reacties over het algemeen echter meer uit te blinken door een hoog allergiegehalte dan door werkelijk argumentatief debat. Slechts Schreuder-Vlasblom heeft daadwerkelijk interesse getoond in een kritische gedachtenwisseling. Dit geschiedde eerst in haar bespreking van mijn handboek *bestuursprocesrecht*: M. Schreuder-Vlasblom, *Iets kroms, dat verbogen is*; het Nederlands bestuursprocesrecht naar de leer van prof. Tak; in: *NTB 2004-3*, p. 73-78. Het werd vervolgd met haar initiatief voor een namens de universiteit Leiden georganiseerde studiemiddag over het model-Tak (zie de congresbundel *Het model Tak: Verhoogde rechtsbescherming in het bestuursrecht?*, onder redactie van T. Barkhuysen, W. den Ouden en Y.E. Schuurman, Kluwer-Alphen aan den Rijn-2006 – zie ook hun Verslag van een studiebijeenkomst rond het wetenschappelijke werk van prof. mr. A.Q.C. Tak: *Er is niets praktischer dan een zuivere theorie!*; in: *NTB 2006*, p. 225-227). Als dagvoorzitter, maar vooral als inleidster (pag. 1-31) getuigde zij van haar scherpe analyse van en kritiek op de door mij ontvouwde denkbeelden). In haar reacties blijkt zij evenwel toch eerder een aanhangster van de Maastrichtse School dan een tegenstandster. Ook anderen, zoals Drupsteen, moeten erkennen dat de benaderingen van de School fundamenteel juist zijn, al verglijdt men daarna graag in kritiek op het feit dat die zuiverheid zich niet laat vertroebelen, en op de hardheid waarmee die wordt gepresenteerd, (bijvoorbeeld in P. de Haan, Th.G. Drupsteen en R. Fernhout, *Bestuursrecht in de sociale rechtsstaat*, vijfde druk Kluwer 2001, p. 38 e.v., en p. 49. Voorts diens bijdrage in genoemde Leidse bundel, p. 47). Weer anderen,

geweest en de Visitatiecommissie van de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) de prestaties als zeer goed tot uniek heeft geloofd, plegen de geschriften te worden gemeden als de bekende ziekte³.

In deze rede, waarmee ik afscheid neem van vijfentwintig jaar onderwijs en onderzoek als hoogleraar in het recht, in het bijzonder in het staatsrecht en het administratiefrecht aan de Rijksuniversiteit Limburg (de latere Universiteit van Maastricht en de huidige University of Maastricht), wil ik u mee terugnemen naar deze kwart eeuw, waarin het bijzonder onderwijs en de bijzondere wetenschapsbeoefening aan de Maastrichtse rechtenfaculteit hun opkomst en ondergang hebben gekend. Ik zal mij daarbij moeten beperken tot de wetenschapsbeoefening, het wetenschappelijk onderzoek, en slechts een enkele vergelijkende opmerking kunnen maken met het onderwijssysteem. Indien ik er in slaag voor u een tipje op te lichten van de sluier die nog steeds hangt over

zoals P. de Haan, erkennen de zuiverheid van de benadering, zonder daaruit evenwel de logische consequenties te willen trekken (zie mijn 'De nieuwe "De Haan"' in Nederlands Tijdschrift voor Bestuursrecht 1999, p. 19-27).

- ³ Wie ze onaangenaam zijn, doch geen weerwoord heeft, doet ze gemakzuchtig af als nodeloos fel of doet er maar geheel het zwijgen toe. Zie bijvoorbeeld de reacties van De Haan c.s. ("Hoewel wij deze kritiek iets te weinig genuanceerd vinden"), Konijnenbelt ("alleen digitaal denken toelaatbaar"), Bröring ("in het zuiden des lands grote commotie"), Lubach "Groningse lucht werkt relativerend", Damen ("Wat is er nu mis met een ruime reikwijdte van het legaliteitsbeginsel?"), Nieuwenhuis ("manifest 'Eenzijdig of wederkerig'"), Van der Veen ("Mijn voornaamste kritiek is dat Teunissen moord en brand schreeuwt"), Van Ommeren ("De redding moet naar hun mening van het legaliteitsbeginsel komen") en J.E.M. Polak ("De kritiek uit Limburg van Teunissen en Schlössels op art. 3:305a BW is vooral rechtspolitiek van aard". Tja, zoals de waard is... Persoonlijk heb ik Teunissen nog nooit op een rechtspolitiek argument kunnen betrappen).

Vooraf echter het (ver)zwijgen moet meer dan opvallend heten; het ontbreken van (de resultaten van) tal van Maastrichtse studies in rubrieken, overzichten en zelfs academische proefschriften heeft meer weg van een 'cordon sanitair' dan van een objectieve wetenschapsbeoefening, zelfs wanneer de effecten daarvan zo schrijnend zijn als de teloorgang van de rechtsbescherming tegen de overheid in ons land. Wie van hen kan daarentegen zeggen dat hij of zij zijn of haar belangrijkste producties mist in de lijst van door mij geraadpleegde literatuur in mijn handboeken of in de geschriften van de Maastrichtse School? Objectieve wetenschapsbeoefening behoort verschoond te blijven van persoonlijke sympathieën of antipathieën. Wie zulks niet kan opbrengen, kan ook geen wetenschap opbrengen.

Niettemin is mij in de persoonlijke contacten gebleken, dat sommige leden van de Maastrichtse School er helaas ernstig door zijn afgeschrikt en hun fundamentele kritiek niet of nauwelijks meer durven uiten. Van een situatie als onder de Grondwet van onze Oosterburen lijken wij daarmee wel erg ver verwijderd.

Bestuur¹⁶, RegelMaat¹⁷, Tijdschrift voor Burgerlijk Recht¹⁸, in Weekblad voor Privaatrecht, Notarisambt en Registratie¹⁹, Tijdschrift voor Bestuursrecht²⁰, Openbaar Bestuur²¹ en zelfs het Militair Rechtelijk Tijdschrift²². Zelfs met de Regeringscommissaris voor de Algemene wet bestuursrecht werd publiekelijk het dispuut gezocht²³ – doch helaas niet verkregen.²⁴

Voorts heeft de groep belangrijke monografieën voortgebracht, zoals de Handleiding Awb-praktijk en het Handboek bestuurs(proces)recht van Henk Simon, en de Hoofdlijnen van het Nederlands bestuursprocesrecht, De overheid in het burgerlijk recht, De overheid in het maatschappelijk rechtsverkeer en het Nederlands bestuursprocesrecht in theorie en praktijk van mijn eigen hand. Ook extern werd de discussie gezocht, zoals in de besprekingen van handboeken, oraties en dissertaties zoals van Van der Pot-Donner²⁵, De Haan-Drupsteen-Fernhout²⁶, Konijnenbelt²⁷, Van Male²⁸, Schreuder-

¹⁶ A.Q.C. Tak, Het Moment X; in: TvO 1990, p. 134-138.

¹⁷ Sectie Bestuursrecht Rijksuniversiteit Limburg, Beleidsregels: gebruiksaanwijzing van bestuursbevoegdheid; in: RegelMaat 1993, p. 54-60; M.A. Heldeweg, Beleidsregels: naar een nieuwe catechismus voor 'ambtelijke bijbels?'; in: NTB 1995, p. 84-85.

¹⁸ H.J. Simon en A.Q.C. Tak, Het BW als 'zwart gar'; in: Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht, 1994, p. 173-180.

¹⁹ H.J. Simon, Publiekrecht en burgerlijk recht; in: WPNR 1994, 6156, blz. 753-757.

²⁰ Uit vele: A.Q.C. Tak, *Terugtocht van twee wegen*; in: NTB 1989, blz. 297 e.v.; dez., De vermeden discussie; in: NTB 2004-2, p. 43-45, en dez., De Awb ter discussie; in: NTB 2004-4, p. 122-125, alsmede dez., Het model Tak toegepast; NTB 2006, p. 308-313.

²¹ A.Q.C. Tak, Misbruik van wetgeving; Openbaar bestuur 1997, nr. 12, p. 7-9.

²² Tak, A.Q.C., Nederland procedureland; in: Militaire Rechtelijk Tijdschrift 1998, 6 Tak, A.Q.C., De ambtenaar afgeschaft. Terug naar het huurlingenleger?; met naschrift van C.R. Niessen, in: Militair Rechtelijk Tijdschrift 1998, p. 401-411.

²³ Michiel Heldeweg en Eveline van der Linden, Een volwaardig bestuursrechtelijk debat. Of: rechtsbescherming tegen de burger als juridisch tekort?; NJB 1996, p. 1818-1820; A.Q.C. Tak, Een volwaardig bestuursrecht. In discussie met Scheltema; in: NTB 1996, p. 299-303.

²⁴ Ondanks de belofte van Scheltema in diens Naschrift in NJB p. 1820. Zou dit dispuut van meet af aan wel zijn aangegaan, dan zou de rechtsbescherming van de Nederlandse burger op dit ogenblik er heel anders voorstaan. Voor verdere uiteenzettingen moge ik verwijzen naar de recente derde druk van mijn handboek over het Nederlands bestuursprocesrecht.

²⁵ 'Hopeloos verouderd': Openbaar bestuur 2002, p. 35-36.

²⁶ A.Q.C. Tak, De nieuwe 'De Haan'; in: Nederlands Tijdschrift voor Bestuursrecht 1999, p. 19-27.

²⁷ Van Wijk-Konijnenbelt, zesde druk; besproken in Publiek Domein 1989, p. 129-131.

²⁸ R.M. van Male, Onvoltooid recht. Over rechtsbetrekking, bestuursrecht en bestuursprocesrecht; oratie Erasmus Universiteit Rotterdam; besproken in RM Themis 1995, p. 411-413.

Vlasblom²⁹, van Ommeren³⁰ en anderen, in RM Themis en Nederlands Tijdschrift voor bestuursrecht, in interventies op VAR-congressen³¹ en andere symposia, en in de diverse tijdschriften.³²

Waar dat nodig werd gevonden werd de aandacht van regering en parlement gevestigd op verkeerd bevonden keuzes, zoals:

- de griffierechten onder de Algemene wet bestuursrecht;
- de proceskostenvergoedingen onder diezelfde wet;
- de projectwetgeving;
- het Rapport Bestuur in Geding, en
- de ‘verhoogde rechtsbescherming’,

en werden alternatieven aangereikt, zoals het model Tak³³. Maar vooral toch een aantal bundels uit de Maastrichtse Reeks legt getuigenis af van deze ‘Maastrichtse School’: na voorlopers als *Publiekrechtelijke Bewegingen* (1990) en *Nieuw Bestuursprocesrecht* (1992), verschenen als meest kenmerkende bundels: *Eenzijdig en Wederkerig?* (1995), *Spectraal Recht?* (1998), en *Uit de School geklapt* (2000), waarna de exodus werd ingeluid met *De autonomie van het bestuursrecht* (2001) en werd afgesloten met de Leidse evaluatie van *Het model Tak* (2006).

Traditioneel rechtswetenschappelijk onderzoek in Nederland

Voor een goed begrip van de bijzondere positie die de Maastrichtse School in het rechtswetenschappelijk onderzoek in Nederland heeft ingenomen, is het echter onvermijdelijk hier eerst even stil te staan bij de wijze waarop dat onderzoek traditioneel geschiedt in Nederland.

Even onthutsend als onthullend is dan de ontboezeming van Drupsteen, hoogleraar bestuursrecht en milieurecht te Leiden en prominent Staatsraad bij de

²⁹ M. Schreuder-Vlasblom, Eigenzinnig recht. Oratie RU Leiden; besproken in RM Themis 1998, p. 205-206.

³⁰ F.J. van Ommeren, De verplichting verankerd. De reikwijdte van het legaliteitsbeginsel en het materiële wetsbegrip; diss. VU Amsterdam; besproken in RM Themis 1997, p. 254-256.

³¹ Vide bijv. mijn suggestie op de jaarvergadering van de Vereniging voor Administratief Recht in 1994, om bij vernietigingen te volstaan met een ‘gedeeltelijke’ vernietiging, namelijk uitsluitend voor wat betreft de gevolgen jegens de aanlegger van het geding (Interventie, Verslag, p. 20-26).

³² Tot aan de meest ‘obscure’ toe: vgl. mijn bijdrage Van rechtsstaat naar rechtersstaat?; in: Limburgs Milieu, 1997 nr. 4, p. 11-13.

³³ Zie hierover, naast de in noot 2 reeds genoemde congresbundel, ook de uitwerkingen in NTB 2006, p. 308-313 en in NJB 2006, nr. 36.

Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State³⁴. “In het algemeen wordt er in de bestuursrechtelijke wetenschappelijke wereld slecht op elkaars standpunten gereageerd”, zo constateert hij. “De Tilburgse aio’s citeren Tilburgse hoogleraren, de Utrechtse Utrechtse, de Groningse Groningse en omgekeerd hebben deze hoogleraren kennelijk ook niet veel tijd, want ze citeren regelmatig niet meer dan de producten van hun eigen aio’s. In dit opzicht is het peil van de wetenschappelijke bestuursrechtbeoefening in ons land in het algemeen niet hoog. Er wordt veel geschreven, maar er is weinig debat, behalve op onderwerpen waarop plots ieder zich stort zoals bijvoorbeeld het zelfstandig schadebesluit of de formele rechtskracht. De wetenschappelijke aandacht die deze onderwerpen krijgen, staat echter niet steeds in verhouding tot hun praktisch belang ervan. Verder worden auteurs die zich wat buiten de hoofdstromen van de wetenschappelijke ontwikkeling op een vakgebied plaatsen, gemakkelijk genegeerd”.

Wat Drupsteen hier aanwijst, mag rustig gezien worden als een van de belangrijkste oorzaken van de felle toonzetting van de Maastrichtse School. Zelf vindt hij die situatie geen reden voor verongelijkheid en opgewondenheid. Het is blijkbaar maar hoe hoog men het belang acht van de wetenschap en van haar kritiek en invloed op de praktijk, vooral daar, waar het gaat om burgers die afhankelijk zijn van de rechtmatigheid en rechtvaardigheid van de machtsuitoefening door overheid en rechter. Dáár, waar enkel nog de wetenschap kan kritiseren, nadat het machtswoord is gesproken.

In ieder geval moeten we met hem constateren dat in Nederland weliswaar veel (veel te veel) geschreven wordt over juridische onderwerpen, maar dat de schrijvers zich veelal niet eens bewust zijn van wat er over hun onderwerp al geschreven is buiten hun eigen faculteit, en welke afwijkende standpunten en visies daarbij zouden kunnen worden vastgesteld, met als onvermijdelijk gevolg, dat het niveau van het gebruikelijke rechtswetenschappelijk onderzoek in Nederland bepaald niet hoog is, om niet te zeggen gewoon bedroevend. Kilo’s dikke proefschriften worden aangeleverd, waarin men vergeefs zoekt naar één waardevolle of zelfs maar oorspronkelijke gedachte.

Hoe kunnen we dit verklaren? Is rechten soms helemaal geen wetenschap, zoals regelmatig te beluisteren valt?³⁵ Inderdaad lijken vele vakbroeders en

³⁴ Thijs Drupsteen, In discussie met Tak. In: Het model Tak: Verhoogde rechtsbescherming in het bestuursrecht, o.r.v. T. Barkhuysen, W. den Ouden en Y.E. Schuurmans, congres-bundel Leiden 2006, Kluwer – Alphen aan den Rijn, p. 33-48 (met name op p. 46).

³⁵ Zie over deze twijfels alleen al zeer recent bijvoorbeeld:

zusters in hun geschriften niet méér dan de vertolkers en rubriceerders van de wetgever in een tijd die ik als ‘Neologistisch’ heb getypeerd³⁶: het nieuwe Legisme, waarin recht wordt verengd tot wet. De belangstelling in de wetenschap, maar ook in de rechtspraktijk, bij rechters en rechtshulpverleners, is beperkt tot regeltjes en hun toepassing. Een meer wetenschappelijke belangstelling voor de achterliggende rechtsbeginselen en hun oorsprong, voor de andere interpretatietechnieken dan de Dikke Van Dale, voor juridische begrippen als goede trouw, subjectief recht, schuld, wederrechtelijkheid, rechtvaardigingsgrond, rechtsstaat en overheidsbevoegdheid ontbreekt nagenoeg volledig. Wie zich daarover druk maakt, is een theoreticus en ‘dus’ geen praktisch jurist³⁷. Legisme, rechtspositivisme en autopoietisme³⁸ vormen de doodsteek voor fantasievolle rechtsvinding; de rechtszekerheid van de regel de dood van de individuele rechtvaardigheid; van het ‘suum cuique tribuere’. Rechtswetenschap is op haar best verengd tot juridische exegese.

Maar ook dit heeft zijn oorzaak. Uiteraard is de belangrijkste daarvan de steeds complexer wordende samenleving. Maar van meer concreet gehalte is de sturing van het wetenschappelijk onderzoek door het departement van Onderwijs en de overige departementen. Vanuit de slogan ‘wie betaalt, bepaalt’ wordt het wetenschappelijk onderzoek gestuurd in geldstromen, die enkel mogen lopen in de richtingen die het departement behaagt. Voor waarde vrij onderzoek is daarbij geen plaats. Zelfs de resultaten zijn niet ter vrije keuze van de wetenschapper; hij wordt enkel nog gebezigd als een adviseur voor de

– P. Westerman en M. Wissink, Rechtsgeleerdheid als rechtswetenschap; in: NJB 2008, p. 503-507;

– C.E. Smit e.a., Criteria voor goed rechtswetenschappelijk onderzoek; in: NJB 2008, p. 685-690;

– H.C.F. Schoordijk: Het recht moeten wij niet denken als een systeem vooraleer wij er systeem in gebracht hebben; in: NJB 2008, p. 1720-1723;

– Niels van Manen, Wat de rechtswetenschap (niet) zo bijzonder maakt...; in: NJB 2008, p. 1927-1930.

Vgl. voorts ook noot 40.

³⁶ In mijn reactie op de interventies in de bundel, genoemd in noot 2, p. 115.

³⁷ Zeer goed begrepen echter Barkhuysen c.s. de Maastrichtse School toen zij hun verslag over het model-Tak de sub-titel meegaven: Er is niets praktischer dan een zuivere theorie!; in: Het Model Tak, a.w., p. 141, alsmede in: NTB 2006, p. 225.

³⁸ G. Teubner, Introduction to Autopoietic Law, in: Autopoietic Law: A New Approach to Law and Society, Berlin and New York 1988. Hierover: H. Stout en J. Stoop, Het falen van de wet, Een inleiding tot het autopoietisch denken van Gunther Teubner, in: RegelMaat 1991, p. 3; N.J. Huls en H.D. Stout (red.), Reflecties op reflexief recht, Zwolle 1992, en E.C.H.J. van der Linden, Formele en materiële rechtskracht. De kleren van de Keizer, diss. Maastricht 1998, Juridische Reeks Universiteit Maastricht nr. 3, Sdu Uitgevers 1998, hoofdstuk 9.

overheid, waarbij zoals bij alle adviezen enkel die producties worden gewaardeerd, die tegemoet komen aan de wensen van de opdrachtgever.

Hoe anders is dit bij onze Oosterburen, die dan ook zwaar leergeld hebben moeten betalen voor een dictatoriale overheid. In hun 'unaufgebbare Grundrechtskatalog' heet het al meteen in artikel 1 Grundgesetz: 'Die Würde des Menschen ist unantastbar. Sie zu achten und zu schützen ist Verpflichtung aller staatlichen Gewalt'. Geen suprematie van de wet derhalve, maar van de menselijke waarde en waardigheid. En in artikel 5 heet het in het derde lid: 'Kunst und Wissenschaft, Forschung und Lehre sind frei'. De vrijheid van wetenschapsbeoefening is daar 'umfassend en vorbehaltlos' gegarandeerd. Het 'gewährt das Grundrecht jedem in der Wissenschaft Tätigen – also keineswegs beschränkt auf den Hochschulbereich – ein Recht der Abwehr staatlichen Einwirkungen auf den Process der Gewinnung und Vermittlung wissenschaftlicher Erkenntnisse', aldus het Bundesverfassungsgericht.³⁹

Wie durft echter in Nederland nog staande te houden dat er geen 'staatlichen Einwirkungen' plaatsvinden op de wetenschapsbeoefening, en zeker de rechtswetenschapsbeoefening, daar waar de overheid er zelf bij betrokken is, zoals bij het staatsrecht en het bestuursrecht en de gebruikmaking van het privaatrecht door de overheid, het strafrecht en... ja welk rechtsgebeuren eigenlijk niet?

Wie betaalt, bepaalt.... Wellicht is hierin een reden gelegen, dat de Maastrichtse School nimmer enige overheidsopdracht heeft ontvangen; geen enkel onderzoeksvoorstel is aanvaard; geen cent subsidie is toegekend.

Hoe dit zij, de financiering bepaalt in Nederland het traditionele rechtswetenschappelijk onderzoek in beginsel tegenwoordig geheel en al.

Bij de financiering kan worden onderscheiden in drie hoofdstromen: de eerste geldstroom, waaruit de salarissen van de wetenschappers, de gebouwen en bibliotheken worden bekostigd; de tweede geldstroom die via door de overheid gefinancierde instellingen zoals ZWO en NESRO bepaalde projectvoorstellen of onderzoeksprogramma's honoreren, en een derde geldstroom die als opdrachtonderzoek tegen betaling kan worden gekarakteriseerd. Naar ik begrepen heb is de eerste geldstroom inmiddels droog gevallen, althans voor wetenschappelijk onderzoek. Dat moet volgens onze rector magnificus tegenwoordig geheel uit de andere geldstromen worden bekostigd. Anders gezegd (en zo ook door hem verwoord): de onderzoeker dient zelf voor de financiering van zijn eigen onderzoek zorg te dragen. Daarna is hij volledig overgeleverd aan zijn opdrachtgevers.

³⁹ Karl-Heinz Seifert/Dieter Hömig (Hrsg.), Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. 4. Auflage. Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden 1991, s. 78.

Overigens kan men het rechtswetenschappelijk onderzoek ook anders rubriceren: niet naar de wijze van financiering, maar naar de status. Dan wordt onderscheiden tussen:

- fundamenteel onderzoek;
- onderwijsgebonden onderzoek, en
- praktijkgebonden onderzoek.

Deze rubricering is van het hoogste belang voor status, promotie en carrière van de wetenschapper. Zijn jaarlijkse beoordeling staat en valt met het voldoen aan eisen die worden gesteld aan met name het fundamenteel onderzoek. Een deel van zijn rijkswerktijd (in theorie zo'n 30 tot 40 %) mag, nee moet, hij besteden aan deze hoogstaande vorm van onderzoek. Zo niet, dan wordt hij overgeheveld naar de minderwaardig geachte categorie van de wetenschappelijke ambtenaren, de onderwijsboeren, die hun rijkswerktijd 100% aan het lesgeven moeten besteden. En ook de faculteiten worden door de Visitatiecommissies van de VSNU afgerekend op de kwaliteit van hun fundamenteel onderzoek. Dit leidt bij iedere visitatieronde weer tot verhitte discussies in het Nederlands Juristenblad over de vraag, wanneer nu eigenlijk sprake is van fundamenteel onderzoek en wie nu eigenlijk het lef heeft aan de hand van welke maatstaven kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek te bepalen⁴⁰. Daartoe plegen de door de overheid gesteunde controle-instanties stevast procedurele maatstaven of beoordelingen van 'ervaren' wetenschappers en vermeldingen in (liefst buitenlandse) geschriften te bezigen, met even stevast dezelfde kritiek: dergelijke beoordelingen bevestigen enkel de bestaande situatie en vormen geen enkele garantie, doch eerder een ernstige belemmering voor grensverleggend wetenschappelijk onderzoek. Zij bevestigen enkel de gevestigde wetenschapsorde, en die is weer een bevestiging van de positieve rechtsorde zoals die door de overheid in stand wordt gehouden. Alle pogingen om dit systeem te doorbreken stuiten af op de goed-Nederlandse opvatting dat wie betaalt, bepaalt...

⁴⁰ Zie bijvoorbeeld:

–J.T.W.A. Werdmöller en J.B.J.M. ten Berge: Landelijke onderzoeksvisitaties en beoordeling van kwaliteit; in: NJB 1990, p. 170. Met reactie C.A.J.M. Kortmann in NJB 1996, p. 705;

–J.M. Barendrecht, Rechtswetenschap: stoffig of inventief? De Nederlandse universitaire rechtswetenschap beoordeeld door een visitatiecommissie; in: NJB 1996, p. 705.

Zie ook noot 35.

Het zal duidelijk zijn, dat een dergelijk systeem enkel voert tot papieren onderzoekprogramma's; tot windowdressing, elkaar de bal toeschuiven en tijdschrijverij van de wetenschapper. Met weemoed denk ik dan steeds terug aan de verbaasde reactie van professor W.F. Prins op de vraag, hoeveel tijd hij nu eigenlijk besteedde aan zijn wetenschapsbeoefening: vierentwintig uur per dag uiteraard, was zijn antwoord, afgezien van eten en slapen. Meermalen heb ik echter moeten constateren dat zogenaamde wetenschappers meer tijd besteedden aan het verwoorden van de meest ambitieuze onderzoekprogramma's en aan de excuses voor de vertragingen daarin, dan aan hun eigenlijke onderzoek. En evenzeer heb ik kennis moeten nemen van de onzuiverheid in beweegredenen waarmee bepaalde projecten werden vergund of onderzoekprogramma's werden goedgekeurd. Het is een wijze van wetenschapsbeoefening die doet denken aan een worstfabriek in plaats van aan een wetenschappelijk argumentatief dispuut. Zij voedt wellicht de samenleving en houdt haar daarmee in stand, doch helpt haar bepaald niet verder. Integendeel, zij is de voornaamste hinderpaal voor vernieuwende inzichten. De huidige Nederlandse universiteit is verworpen van bron tot dam van de stromingen der wetenschap.

Ontstaan van de Maastrichtse School: IPIN

Anders dan het onderwijs in het Nederlands recht was ook het onderzoek naar dat recht in Maastricht aanvankelijk – en thans helaas weer – op deze traditionele leest geschoeid. Het enige min of meer eigen 'Maastrichtse' aan de onderzoeksopzet was in de beginjaren het vakgrenzenoverschrijdend karakter. Dwars door de traditionele vakgebieden heen werden in 1985 vijf facultaire 'parapluprojecten' vastgesteld. Eén daarvan was Publiekrecht in Nederland (PIN), later omgedoopt in IPIN (Integratie van Publiekrecht in Nederland). Het was een traditioneel pompeus programma. Gepretendeerd werd om een wetenschappelijk fundament te leggen onder het eigen onderwijsmateriaal middels uiterst breed opgezet grensoverschrijdend en integratief onderzoek door wetenschappers van velerlei juridische specialisatie. Immers, de traditionele handboeken waren niet bruikbaar bij de Maastrichtse thematische benadering. Naast de inbreng van staatsrechtbeoefenaren en bestuursrecht-deskundigen zouden ook bestuurskundigen, fiscalisten, privatisten en strafrechtsspecialisten een bijdrage leveren, naast uiteraard een sterke meta-juridische inbreng. Bovendien kende het project vanaf het begin een sterke internationaal georiënteerde aanpak. Het ambitieuze programma was gericht op het vervaardigen van een liefst tiendelig standaardwerk over het gehele in Nederland geldende publiekrecht (dus inclusief het in Nederland geldende internationale). In tien deelprojecten zou het tiendelige standaardwerk zijn gestalte krijgen.

De voorbereidingsfase werd in 1988 afgerond en het project werd aangemeld voor VF-bescherming (de traditionele Voorwaardelijke Financiering). De 'VF-status' werd toegekend per 1 januari 1989. De planning van IPIN was, om in de eerste VF-periode van vier jaar (1989-1993) de grondslag te leggen voor het uiteindelijke doel: het in de tweede periode te schrijven tiendelig standaardwerk. Daartoe werden de zes meest geavanceerde van de in totaal tien deelprojecten in bescherming genomen. Daaronder waren de deelprojecten Grondslagen van de taakuitoefening door de overheid en Beginselen van publiekrecht in Nederland (waaronder Grondrechten in Nederland).

Door buiten het programma gelegen factoren moesten de doelstellingen echter al in 1994 fundamenteel worden gewijzigd. Zowel aan de vakgrenzen overschrijdende, als aan de thematische en aan de integratieve benadering werden in het onderwijssysteem aanzienlijke concessies gedaan, die hun weerslag kenden in het wetenschapsbeleid. Onderwijs en onderzoek werden primair geplaatst in het streven van internationalisering. De European Law School, de oprichting van het onderzoeksinstituut METRO en de geprioriteerde facilitering van het centrale METRO-onderzoeksthema 'Ius Commune' vormden evenzovele aanslagen op doelstelling en middelen van IPIN. De genadeslag vormde de opheffing van de VF-programmering, nog voordat het tweede deel van dat programma zelfs maar was aangevangen.

Toch kon IPIN terugkijken op een kwantitatief en kwalitatief indrukwekkende 'output'. Talrijke dissertaties, andere boekwerken, wetenschappelijke artikelen, annotaties en andere producten zagen het licht. De algehele programmaleiding entameerde in 1990 een eerste gemeenschappelijke publicatie voor het gehele project in de bundel *Publiekrechtelijke bewegingen*⁴¹. Voorts werd in 1992 door de projectleiding het initiatief genomen tot een groot wetenschappelijk congres ter gelegenheid van het tweede lustrum van de faculteit, in samenwerking met de universiteiten van Utrecht en Tilburg, over de aanhangige voorstellen voor een nieuw bestuursprocesrecht in de Algemene wet bestuursrecht. Dit zeer succesvolle congres kreeg zijn wetenschappelijke neerslag in een tweede bundel in de wetenschappelijke reeks van IPIN: *Nieuw bestuursprocesrecht*⁴². Het kreeg zijn vervolg met name in het landelijke

⁴¹ Publiekrechtelijke bewegingen; bundel opstellen onder redactie van A.W. Heringa en N. Verheij, Kluwer/Rijksuniversiteit Limburg 1990.

⁴² Nieuw bestuursprocesrecht, congresbijdragen onder redactie van J.B.J.M. ten Berge, F.A.M. Stroink, A.Q.C. Tak, B.W.N. de Waard en R.J.G.M. Widdershoven, Kluwer/Rijksuniversiteit Limburg 1992. Aan deze bundel droeg ik bij met mijn Ongewenste discussie, het fundament onder mijn latere brede kritiek op het Nederlandse systeem

PAO-onderwijs over de nieuwe codificatie, waarvan de bundel in boekvorm is uitgegeven door *Ars Aequi Libri*⁴³.

Bloei van de Maastrichtse School: GBP

Bij de opheffing van de VF-programmering werden de diverse onderzoeken uiteraard niet aanstonds stop gezet. De verantwoordelijkheid van de programmaleiding, die voortvloeide uit de VF-programmering, kwam formeel wel tot een einde. Het werd echter aan de onderzoekers overgelaten of zij hun programma's wensten te continueren, en zo ja, in welke vorm.

Van IPIN werd slechts voor het voormalige deelprogramma Grondslagen van de taakuitoefening door de overheid zodanige mededeling gedaan. Een belangrijk deel van de oude deelprogramma's werd bij de expiratie van de VF-programmering overgenomen door andere facultaire onderzoekprogramma's, zoals Europese integratie en het publiekrecht.

Van het gecontinueerde onderzoeksprogramma Grondslagen van publiekrecht werd in 1995 al geconstateerd, dat zich had ontwikkeld tot een zelfstandig onderzoeksproject onder de naam 'Grondslagen en beginselen van publiekrecht' (GBP).

Specifieke doelstelling van GBP vormde het stimuleren van de wetenschappelijke discussie onder met name jongere onderzoekers over grondslagen en grenzen van de overheidsbevoegdheid. Daarbij werd – de ervaring indachtig – de programmering niet (langer) aangewend als een eindprogrammering (doelprogrammering), doch als een procesprogrammering, een modus voor wetenschappelijke meningsvorming en -uiting. Het ging de onderzoekers niet, althans niet in de eerste plaats, om het gangbare resultaat: het wetenschappelijke product, maar om de methode, het proces zelf: het argumentatieve debat en de uitwisseling van inzichten. Aldus werd getracht de primaire taakstelling van universitair onderzoek optimaal te dienen, terwijl tevens soepel kon worden ingespeeld op de actualiteit en de maatschappelijke behoefte. Het programma paste niet binnen het model van vooraf strak geprogrammeerde onderzoeken met vaste, gegarandeerde 'inbreng van onderzoekstijd'. Veelzeggend was de nieuwe opzet die in november 1998 werd verkondigd. Bij nader inzicht werd gevonden dat nog te veel een concessie was

van rechtsbescherming tegen de overheid, zoals dit culmineerde in mijn tweedelige handboek en in het model-Tak.

⁴³ Nieuw bestuursrecht, onder redactie van J.B.J.M. ten Berge, R.M. van Male e.a., *Ars Aequi Libri* 1994, en Nieuw Bestuursrecht. Derde tranche Algemene wet bestuursrecht, onder redactie van A.J. Bok, H. Bolt e.a., *Ars Aequi Libri* 1997.

gedaan aan de ambtelijke verlangens tot programmering, ten koste van de ongedwongen aanpak waar GBP nu juist zijn krachten aan ontleende. Het was duidelijk een vreemde eend in de bijt, die buiten facultaire en instellingsnomen viel, met alle konsekwenties vandien, vooral voor de facilitering. Grootste probleem vormde het geheel en al ontbreken van facilitering; het enthousiasme van de deelnemers stond evenwel garant voor compensatie⁴⁴.

Een nog steeds groeiend aantal onderzoekers (in 1995 een hoogleraar, drie uhd's, zes ud's en vier aio's/oio's) was zich blijven concentreren op de bevoegdheidsuitoefening door de overheid. De onderwerpen betroffen alle mogelijke met de overheidsbevoegdheid samenhangende vraagstukken, zoals:

- de wetmatigheid van bestuur;
- de publiekrechtelijke rechtsbetrekking;
- de gebruikmaking door de overheid van privaatrechtelijke normen en vormen;
- de beleidsregelgeving;
- de toezichtsbevoegdheid van de overheid op de burger;
- de algemene zorgplichtbepalingen;
- de overheidsbevoegdheid als rechtsfeit, en
- de mogelijke samenvaal van publiekrechtelijke rechtshandeling en (on)rechtmatige daad.

Gekozen was voor de formule van een tamelijk open groep onderzoekers, die, afhankelijk van het aan de orde zijnde sub-thema, met een twee- à driewekelijkse frequentie op informele wijze bijeenkwamen, teneinde over dat thema zo open mogelijk te discussiëren. Teneinde de jongeren actief hierbij te betrekken, werden dezen uitgenodigd als eersten hun gedachten naar voren te brengen. De keuze van de thema's werd aanvankelijk voor een belangrijk deel bepaald door de (Awb-)actualiteit. De producten droegen daarom mede het karakter van wetenschappelijke reacties op de regeringsvoorstellen. Voorop stond evenwel toch de eigen fundamentele wetenschappelijke meningsvorming. Waar overeenstemming werd gevonden, werd daarvan veelal gezamenlijk kond gedaan: enerzijds om ook anderen daarvan te doen profiteren; anderzijds om te voldoen aan de formele eisen van Wetenschapscommissie, Visitatiecommissie en andere Beoordelaars. Gezamenlijke bijdragen verschenen onder meer over beleidsregelgeving⁴⁵, over toezichtsbepalingen en

⁴⁴ Bronnen: Voortgangsrapport onderzoeksvisitatie 1994 van Integratie van Publiekrecht in Nederland (IPIN), en Evaluatieverslag 1995 van Grondslagen en Beginselen van Publiekrecht.

⁴⁵ Sectie Bestuursrecht Rijksuniversiteit Limburg, Beleidsregels: gebruiksaanwijzing van bestuursbevoegdheid; in: RegelMaat 1993, p. 54-60.

privaatrechtelijke bevoegdheden⁴⁶, en overheidsbevoegdheden en burgerlijke rechter⁴⁷. De benadering was zeer fundamenteel en kritisch: sommigen spraken al van een 'Maastrichtse School'⁴⁸, waarbij de doorbraak werd gevormd door de derde bundel in de IPIN-reeks, over de 'wederkerige publiekrechtelijke rechtsbetrekking'⁴⁹. De bloeitijd van de Maastrichtse School was aangebroken.

Doelstelling en methodiek in Maastrichts onderwijs en onderzoek

Gezien de ondersteunende functie voor het onderwijs, waarvoor het onderwijsmateriaal (de studieboeken) in Maastricht niet voorhanden was, maar door de staf zelf moest worden geproduceerd (in zogenoemde 'blokboeken', die als onderwijsgebonden onderzoek – en daarmee Maastrichts onderzoek bij uitstek – kunnen worden aangemerkt), was te verwachten, dat het aan dat onderwijs ten grondslag liggende onderzoek door dezelfde karakteristieken zou worden gekenmerkt als het Maastrichtse onderwijssysteem zelf.

Om na te gaan of dat daadwerkelijk ook het geval is geweest, ook voor wat betreft de Maastrichtse School, is het van belang eerst toch even wat nader stil te staan bij dat onderwijssysteem.

Dit systeem, zoals dat ook in de rechtenfaculteit tot aan het derde millennium heeft gegolden (hoewel het in theorie nog geldt), had een aantal kenmerkende karakteristieken, doelstellingen en methodieken, waarvan ik noem:

1. de breuk met de traditionele vakgebieden en het streven naar een integratieve rechtsbeoefening;
2. de oriëntatie op de rechtspraktijk;
3. de zelfwerkzaamheid in kleine groepen;
4. de casusgerichte aanpak waarbij de 'dekkingsvraag' uit den boze was (p.g.o.: probleemgestuurd onderwijs);
5. de oplossingsmethode met behulp van de 'zevensprong'⁵⁰;

⁴⁶ A. Derks, A. van Nus en H. Simon, Het toezicht op burgers in de Algemene wet bestuursrecht, NJB 1993, blz. 1544-1553.

⁴⁷ H.J. Simon en A.Q.C. Tak, Het BW als 'zwart gat'; De onttakeling van het publiekrecht door een 'gemene' rechter; in: Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht 1994, blz. 173-180.

⁴⁸ Bijv. D.A. Lubach, Rechtspraak Bestuursrecht 1994-1995, VUGA 1995, p. 4 e.v.

⁴⁹ Eenzijdig en wederkerig?, bundel onder redactie van E.C.H.J. van der Linden en A.Q.C. Tak, Kluwer/Rijksuniversiteit Limburg 1995.

⁵⁰ Bestaande uit de volgende stappen:

Stap 1: verhelder onduidelijke termen en begrippen;

Stap 2: definieer het probleem;

Stap 3: analyseer het probleem;

6. de terugkoppeling naar de groep met evaluatie en reflectie op metajuridisch niveau;
7. het aankweken van beroepsvaardigheden.

Een zeker verband van het onderzoek van de Maastrichtse School met het Maastrichtse onderwijs valt ontegenzeggelijk te bespeuren, zeker in een aantal belangrijke blokboeken. Als top-drie daarvan zou ik willen vermelden:

1. Het blokboek Overheid en Privaatrecht.

Deze Limburgse streekroman van de hand van Beurskens, op een gezamenlijk scenario met mijzelf, bestreek het gebied dat onder privatisten en publiekrechtjuristen bekend staat als het allermoeilijkste: de magische lijn; de gebruikmaking van of de toepasselijkheid van privaatrecht op de overheid. Dit blokboek is het meest duurzame gebleken van alle blokboeken en heeft zijn diensten bewezen tot in het derde millennium. Het lag ten grondslag aan de monografie van Beurskens⁵¹, alsmede aan mijn eigen handboek⁵².

2. Het blokboek Huisvesting, van dezelfde auteur, thans echter aan de hand van een scenario van Teunissen en mijzelf, dat ontleend was aan het bekende stadje Rommeldam van Maarten Toonder. Dit blokboek is zeer bij de studenten in de smaak gevallen, ook al moest het één van de zwaarste onderwijs-thema's over het voetlicht moest brengen. Helaas vond het vroegtijdig zijn Waterloo toen de Marten Toonder Studio's een veto uitspraken, omdat verhaal en illustraties te 'levensecht' werden bevonden. Thans is het nog enkel te verkrijgen op de meest gespecialiseerde stripbeurzen voor de prijs van enkele honderden Euro's.

3. Het blokboek *Capita Selecta Bestuursrecht*, waarvan zonder meer Simon met ere als *auctor intellectualis* vermeld dient te worden.

Het is dit laatste blokboek, dat wellicht als de brug kan worden gezien tussen het Maastrichtse onderwijs en de Maastrichtse School, vandaar dat ik er even nader op inga.

Stap 4: inventariseer op systematische wijze de verschillende verklaringen, die uit stap 3 naar voren zijn gekomen;

Stap 5: formuleer leerdoelen;

Stap 6: zoek aanvullende informatie buiten de groepsbijeenkomst;

Stap 7: synthetiseer en toets nieuwe informatie op aanvaardbaarheid van de uitkomst.

⁵¹ W.J.J. Beurskens, *De Hoge Raad en de twee-wegenleer*; *Ars Aequi Cahiers Privaatrecht* Deel 6, *Ars Aequi Libri* 1997.

⁵² *De overheid in het burgerlijk recht*; Vuga 1997.

De Capita Selecta Bestuursrecht waren bedoeld voor al die studenten, die voor hun gevoel in propedeuse en basisdoctoraal maar geen greep kregen op het publiekrecht, in het bijzonder op het bestuursrecht en bestuursprocesrecht. Door zijn probleemgestuurde aanpak schoot het Maastrichtse onderwijs vaak ernstig tekort in het verschaffen van inzicht en overzicht. De capita beoogden daarom de studenten in kort bestek een totaalbeeld te verschaffen van de verhouding tussen overheid en rechtssubjecten. Het was daarbij het doel van het blok om het geldende recht (positieve recht) begrijpelijker te maken door het te plaatsen in een rechtstheoretisch kader.

In het blok kwamen de volgende algemene leerstukken aan de orde:

Deel 1: De plaats van de overheid in de samenleving en de onderlinge verhouding tussen de overheidsorganen:

- * De grondslagen van het overheidshandelen: vrijheid en gelijkheid
- * De grondslagen van het overheidshandelen: legitimiteit en legaliteit
- * De grondslagen van het overheidshandelen: democratische besluitvorming
- * De onderlinge verhouding tussen de overheidsorganen in het licht van de grondslagen van het overheidshandelen.

Deel 2: De rechtsverhouding tussen de overheid en de burger:

- * Materiële en formele rechtskracht van overheidsbesluiten
- * Rechtsposities in het publiekrecht
- * Bestuurscompensatie.

Het blok bood een geheel andere kennismaking met de stof dan de overige blokken. Het opdoen van *begrip* van het bestuursrecht vanuit groepsdiscussies over stellingen stond centraal en niet primair het opdoen van meer *kennis*. Men zou kunnen zeggen, dat dit blok aldus meer teruggreep op de eigenlijke doelstelling, de 'roots' van het Maastrichtse onderwijssysteem, waarin niet kennis, maar begrip voorop stond.

Hoofddoelstelling van het blok was wetenschappelijke discussie over de zeven thema's in het blokboek, waarbij een grote hoeveelheid literatuursuggesties werden aangereikt. Gediscussieerd werd aan de hand van stellingen en referaten.

Gezien de centrale functie van de discussie in dit blok, werden enkele aanwijzingen gegeven voor een goede wetenschappelijke discussie.

De belangrijkste aanwijzing was: voorkom café-discussies. Het moest steeds blijven gaan om discussie op wetenschappelijk niveau.

Een tweede, welhaast even belangrijke aanwijzing was: probeer nooit om eigen gelijk te behalen. Dat is goed voor een beroepsbeoefenaar, een advocaat bijvoorbeeld, maar niet voor een wetenschapper. Voor deze laatste is het zelfs de 'dood in de pot' wanneer hij niet meer open staat voor argumenten van anderen. Niet de persoon die een argument uit is belangrijk, maar het argument zelf.

Men moest zich dus ook nooit persoonlijk aangevallen voelen wanneer anderen een argument van tafel veegden. Het behoorde juist als een verrijking gezien te worden, dat er blijkbaar ook nog anders tegen de stelling kon worden aangekeken. Door een andere kijk kon men alleen maar worden verrijkt, nooit verarmd. Immers, als men ook van die andere kant tegen het probleem had aangekeken, kon men altijd nog besluiten of de eerste kijk de voorkeur verdiende, dan wel de tweede, of mogelijk zelfs een derde. Er werd op gewezen dat het in de wetenschap een bekend fenomeen is, dat men op verschillende manieren kan aankijken tegen het hele systeem als zodanig (de verklaring van de diverse wetenschapstheorieën). Als een geheel andere kijk op het systeem wordt gepresenteerd, spreekt men van een *paradigma-wisseling*. Slechts wie daarvoor open staat verdient werkelijk de naam van wetenschapper.

Stelling werd genomen tegen de neiging om te 'scoren'. Dat werd niet alleen in het eigen nadeel, maar ook in dat van de groep geacht. Scoringsdrift verziekt de toch al zeer kwetsbare sfeer van een open discussie en blokkeert de voortgang van de deelnemers. Essentieel is, dat eenieder iedereen in zijn waarde laat. Vooral ook de 'zwijgers' moesten worden aangespoord om ook hun kijk op de zaak te geven. Die kijk is bepaald niet minder belangrijk dan die van de onvermijdelijke dominante figuren in een discussiegroep. Het maximum resultaat wordt uit een groepsdiscussie gehaald bij een zo evenwichtig mogelijke inbreng van alle groepsleden.

Dat men niet moet willen scoren, wil overigens niet zeggen, dat men geen eigen mening moet geven. Integendeel, men moet zich kwetsbaar op durven stellen. Als men afwijkende gevoelens of ideeën, of het niet begrijpen van een betoog niet wil of durft te etaleren, kan men ook niet worden gewezen op misvattingen of 'blinde vlekken'.

Een uitgewerkte techniek werd aangereikt voor het 'tackelen' van stellingen. Het was een soort zevensprong, maar dan wel ietwat anders dan de student gewend was. Ik acht haar persoonlijk nog steeds essentieel voor ieder vruchtbaar juridisch debat, en wellicht ook daarbuiten. Wat waren die sprongen, of liever, stappen?

Stap 1.

De stelling onderzoeken: hoe ver reikt die? Wat wordt precies beweerd? Evt. in andere bewoordingen weergeven (synoniemen). Maar geen andere stelling ervan maken.

Bijvoorbeeld: de stelling luidt: Reuzen zijn groter dan kabouters. Wanneer kunnen we spreken van een reus, wanneer van een kabouter? En moeten we 'groter' nemen als lengtemaat, of bijvoorbeeld ook overdrachtelijk? Kunnen we de stelling begrijpen als 'giganten zijn langer dan dwergen'? Niet: 'giganten zijn groter dan dwergen': dan blijft 'groter' nog onduidelijk. Een andere stelling is: 'giganten zijn niet kleiner dan dwergen': immers, dan is de stelling ook juist als ze even groot zijn.

Wanneer men zo te werk gaat, zal al snel blijken, dat binnen een groep meerdere opvattingen denkbaar zijn. Heel essentieel is in de eerste plaats, dat men zich daar heel goed van bewust is, zodat men inziet dat de manier waarop men zelf meent een stelling te moeten begrijpen, helemaal niet zo vanzelfsprekend ook zo door anderen wordt begrepen als we geneigd zijn om aan te nemen.

Als we dat eenmaal goed zien, moeten we ook zien dat iedere stelling dus afhankelijk is van de wijze waarop zij wordt opgevat. Hier ligt in feite de bron van alle misverstand in discussies: men gaat uit van verschillende opvattingen over wat het probleem zou zijn waarover men praat, en dus praat men zonder het in de gaten te hebben volledig langs elkaar heen.

Hebben we er eenmaal een goed begrip van hoe ieder tegen de stelling aan meent te moeten kijken – waarbij vooral vermeden moet worden dat men al op het *antwoord* op de stelling ingaat – dan moet een besluit worden genomen welke interpretatie we als groep wensen aan te houden. We kunnen maar aan de hand van één interpretatie tegelijk discussiëren, en dus luistert het ontzettend nauw hoe we in de discussie de stelling verder zullen opvatten. Dat hoeft dus niet de eigen opvatting te zijn, maar het is de opvatting van de groep, waarbij als richtlijn kan worden aangereikt dat men het beste die interpretatie kan aanhouden waarvan wordt verwacht dat dat de manier is waarop de meeste mensen de stelling zo die geschreven is zullen opvatten.

Stap 2.

Van welke aannames gaat de stelling uit?

Iedere stelling bouwt voort op een daar (veelal impliciet) reeds aan voorafgaande gedachtengang. Wat was die gedachtengang; die vóóronderstelling? Deelt men die wel? (NB: dit is dus een heel andere vraag, dan die, of men de stelling zelf wel deelt!). Bijvoorbeeld: een stelling dat een reus groter is dan een

kabouter, gaat uit van de gedachtengang dat reuzen en kabouters bestaan, alsmede dat er zoiets bestaat als 'groter' en 'kleiner'.

Stap 3.

Antwoord op de stelling naar positief recht. Wat is volgens het in ons land geldende recht het antwoord op de stelling?

Daartoe dient voor iedere stelling te worden nagegaan, wat het antwoord is:

- a. volgens de diverse wettelijke voorschriften
- b. volgens de rechtspraak
- c. volgens de heersende opvattingen in de literatuur

(NB: en altijd in deze volgorde!)

Het voorbeeld mag men hierbij verder zelf invullen.

Stap 4.

(Volgorde van) vragen vaststellen die (in logische volgorde) tot conclusie/stellingname moeten leiden.

Bij het gegeven voorbeeld zijn dat bijvoorbeeld:

- a. is "groter dan" een absoluut of een relatief begrip? (Een kabouter kan groter zijn dan een mier, en een reus kleiner dan een berg; maar gaat het hier niet om de verhouding van de grootte van een reus tot de grootte van een kabouter?)
- b. zijn alle reuzen even groot en alle dwergen even klein?
- c. wat is de maat van een reus?
- d. wat is de maat van een kabouter?
- e. is dus een reus groter dan een kabouter?

Stap 5.

Inventariseren van argumenten vóór de stelling.

Bijvoorbeeld:

- a. feitelijke maatneming van een bepaalde representatieve groep van reuzen en van kabouters
- b. de geschreven teksten van Andersen, Grimm e.a.
- c. de illustraties van reuzen en kabouters

Stap 6.

Inventariseren van argumenten tegen de stelling.

- a. kabouters bestaan niet
- b. reuzen ook niet
- c. zo ze al bestaan, zijn er geen empirische gegevens van bekend
- d. helemaal niet ondenkbaar is dat bijvoorbeeld de kleinste reus niet groter zou blijken dan de grootste kabouter.

Stap 7.

Keuze maken en verantwoorden: welke (combinatie van) argumenten acht je doorslaggevend, en waarom?

Bijvoorbeeld: Aangezien er geen wetenschappelijk bewijs is van het bestaan van reuzen, noch van kabouters, acht ik de stelling niet bewezen, noch te bewijzen. Ik ben het dus eigenlijk niet eens met de aanname (vooronderstelling) die aan de stelling ten grondslag ligt. En als iemand het niet eens is met de aanname van een stelling, kan hij gewoon niet aan de discussie deelnemen.

Ter afronding werd nog gewezen op een aantal valkuilen voor een goed juridisch debat:

- a) *Logische consistentie* van de argumenten ten opzichte van elkaar (afwezigheid van tegenspraak en inconsistentie).

Bijvoorbeeld: 'Reuzen bestaan niet'. 'Kabouters zijn kleiner dan reuzen'.

- b) *Geen cirkelredeneringen*, met name bij definities.

Bijvoorbeeld: 'Reuzen zijn groter, omdat kabouters kleiner zijn'. Of: 'Een reus is groot, omdat hij reusachtig is'.

- c) *Geen gezagsargumenten* (bevestigen alleen reeds gemaakte keuzes/ stellingen; veelal bevestiging van het positieve rechtssysteem).

Voor een goed begrip: bij stap 3 is dus weergave van opvattingen van bijvoorbeeld auteurs juist wel wenselijk; daarna echter niet meer: dan kunnen wel hun argumenten uiteraard nog uiterst belangrijk zijn, maar het mag dan geen enkele rol meer spelen van wie dat argument afkomstig is, niet of dat Donner was of Pietje Puk, evenmin of dat de Hoge Raad der Nederlanden was of de kantonrechter te Winschoten, en zelfs niet of dat de wetgever was of de groenteboer op de hoek. Aanhaken van auteurs of jurisprudentie is dus alleen zinvol (maar dan ook zelfs *vereist*) als men wil aangeven wat de *geldende* opvatting is, *met de bestaande kritiek* ten aanzien van een bepaalde stelling. Dit zegt nog niets over gelijk of ongelijk in

abstracto. Hoogstens een (zeer riskant) vermoeden, een hypothese, kan eraan worden ontleend. Bijvoorbeeld: alle sprookjesvertellers gaan uit van het bestaan van reuzen en kabouters, dus bestaan ze.

d) *Mogelijke uitzonderingen* op een theorie of argument (voorbeelden die niet kloppen). Deze duiden op mogelijke onjuistheid. Onverklaarde afwijkingen/uitzonderingen ondermijnen wetenschappelijke stellingname.

Bijvoorbeeld: in sprookje X wordt verteld van een betoverde reus, die kleiner werd dan de kabouters. Tast dit de stelling aan?

Leggen we deze onderwijsaanpak in Maastricht aan tegen de wijze waarop (volgens Drupsteen) in Nederland traditioneel het rechtswetenschappelijk onderzoek wordt bedreven, dan blijkt ook voor dit onderzoeksgebeuren nog heel wat in Maastricht is te leren. Het is dan ook geen wonder, dat veel van het voorgaande in de Maastrichtse School is terug te vinden.

Hiermee wil overigens bepaald niet gezegd zijn, dat het Maastrichtse onderzoek, zelfs dat van de Maastrichtse School, voldeed aan deze maatstaven die de student in het onderwijs werden voorgehouden.

Misschien was dat niet nodig. Misschien ook ontbraken daarvoor de randvoorwaarden. Persoonlijk heb ik dat echter altijd als een groot gemis ervaren en heimelijk getracht de garanties die in dit systeem van de *Capita Selecta Bestuursrecht* gelegen waren, ook in het wetenschappelijk juridisch discours te bewaken. Ik maak hiervoor echter geen excuses aan de leden van de Maastrichtse School hier aanwezig, integendeel: zij zijn er enkel door verrijkt.

Het oeuvre van de Maastrichtse School

De Maastrichtse School kan, hoewel het haar ging om de discussie en niet om de wetenschappelijke output, bogen op een indrukwekkend oeuvre. Reeds stipte ik de belangrijkste werken aan van de aanlooperperiode onder IPIN. Van de periode onder GBP gaf Heldeweg reeds een representatief beeld in zijn gememoreerde bijdrage in de bundel *Uit de School geklapt*.

Die bundel sluit het tweede millennium af. In de periode daarna verschenen als meest belangrijke bakens nog de bundel *De autonomie van het bestuursrecht*⁵³ (waarin evenwel reeds een terugkeer naar de meer traditionele methode van IPIN valt te bespeuren), alsmede de diverse drukken van mijn tweedelij

⁵³ De autonomie van het bestuursrecht, symposium-bundel onder redactie van H. Koning en E.M.J. Crombach, Boom Juridische uitgevers 2000. Het aanvankelijke voorstel van Henk Koning voor een congres/symposium 'Elf jaar Maastrichtse School' kreeg al geen bestuurlijk support meer.

handboek over *Het Nederlands bestuursprocesrecht*⁵⁴, en de bundel van de studiebijeenkomst, georganiseerd door de Leidse universiteit over *Het model Tak* (Kluwer 2006)⁵⁵. Voor een meer gedetailleerde weergave moet ik volstaan met te verwijzen naar de Jaaroverzichten van de Maastrichtse universiteit.

De nadagen van GBP

Het onderzoek van de Maastrichtse School is altijd gekenmerkt geweest door een uitdagend, grensverleggend en grensoverschrijdend karakter. De zeer aparte en eigenzinnige doelstelling en methodiek stonden garant voor vernieuwing en verjonging van het wetenschappelijk onderzoek, waarbij van de onderzoekers werd verwacht dat zij ook anderen, met name nieuwkomers, van de oorspronkelijkheid en de potenties van hun visies wisten te overtuigen, dan wel door dezen overtuigd konden worden. In een open wetenschappelijk dispuut werd voortdurend de confrontatie der ideeën gezocht en een nieuwe, betere invalshoek bij traditionele wetenschapsproblemen, zoals de fundering van het bestuursprocesrecht, de benadering van het magische grensgebied tussen publiek- en privaatrecht, de meerdimensionale aspecten van juridische problemen, de mogelijke wederkerigheid van rechtsbetrekkingen in het publiekrecht, de publiekrechtelijke rechtvaardigingsgronden en het begrip 'subjectief recht' in het publiekrecht.⁵⁶

Het zal echter opvallen dat tegen het derde millennium de stroom van de geschriften toch is afgenomen, en dat nieuwe promovendi of gezichtsbepalende leden niet meer kunnen worden vermeld.

De oorzaken zijn even simpel als definitief. De meest prominente leden van de Maastrichtse School maakten promotie naar elders en zijn thans als hoogleeraar of raadsheer en rechter te vinden bij andere universiteiten en gerechten. Aanvulling van hun vacatures heeft niet plaatsgevonden. Nog zittende medewerkers moesten eveneens hun volle onderzoekstijd gaan besteden aan andere programma's. De bestuurlijke keuzes van de universiteit zijn nog uitsluitend gericht op de internationalisering. Enkel het Europese programma *Ius Commune* wordt nog erkend en beschermd; wie daarin niet deelneemt is weggeorganiseerd. Zelfs voorstellen voor een nieuw onderzoeksinstituut, te

⁵⁴ Het Nederlands bestuursprocesrecht in theorie en praktijk: eerste druk Vuga 2002; tweede druk (samengebundeld in één deel) Wolf Legal Publishers (WLP) 2005; derde druk (weer twee delen, nu met diskette) Wolf Legal Publishers 2008.

⁵⁵ Het model Tak: Verhoogde rechtsbescherming in het bestuursrecht?, onder redactie van T. Barkhuysen, W. den Ouden en Y.E. Schuurmans, Kluwer 2006. Zie voor het vervolg Het model Tak toegepast; in: NTB 2006, p. 308-313.

⁵⁶ De laatste twee waren de thema's die door de groep nog wel waren uitverkozen, doch waarvan verwezenlijking niet meer mogelijk is gebleken, zoals blijkt uit de aanvraag voor de Vernieuwingsimpuls in 2000.

bemensen door een drietal seniores van de oude GBP-groep, die hierdoor (deeltijds) voor de universiteit behouden zouden kunnen worden en leiding zouden kunnen geven aan 5 junior-onderzoekers, te financieren uit de Vernieuwingsimpuls van het Ministerie van O&W en het Programma Akademie Onderzoekers werden door de universiteit niet eens meer doorgezonden. Toch hadden zelfs Ministerie en Akademie door deze Vernieuwingsimpuls duidelijk de behoefte erkend aan “vrij, vernieuwend fundamenteel universitair wetenschappelijk onderzoek door mensen met een opvallend en origineel talent, en een grote fascinatie voor het doen van uitdagend en grensverleggend onderzoek”. De impuls was gericht op “mensen met ideeën die zich nog moeten bewijzen, dwarse kijkers die hun oorspronkelijkheid inzetten als wapen tegen de macht van het gewone”. Daarvoor had de overheid dertig miljoen gulden uitgetrokken⁵⁷, en binnen de gehele gemeenschap van de rechtswetenschap kon wel nergens op zo’n bakermat worden gewezen als de Maastrichtse School. En het zou toch te ver voeren om te veronderstellen, dat haar ideeën zich al hadden bewezen

Hoe gering de wensen van GBP ook waren, een minimale bestaansvoorwaarde was de mogelijkheid tot groepsdiscussie. Het is dan ook het ontvallen van die voorwaarde, die het einde van het programma heeft ingeluid. Daarmee is evenwel niet de school verdwenen. Scholen bestaan immers in de geesten der mensen, niet in papieren of financiële constructies. Indien ik dan ook spreek van het einde van de Maastrichtse school, dient daaronder uiteraard het einde van het Maastrichtse onderzoekprogramma GBP te worden begrepen, niet de ideeën waarvoor zij stond.

Het blijvende gedachtengoed van de Maastrichtse School

Maar wat mag dan gezien worden als het blijvende gedachtengoed van de Maastrichtse School?

Heldeweg en anderen hebben erop gewezen, dat zeker geen sprake was van een school in de zin van een uitgesproken en onderschreven leer. Veeleer was sprake van een gedeelde overtuiging, primair een kritiek op heersende opvattingen, secundair hooguit een gezamenlijk gevoel in welke richting verbetering moest worden gezocht. Als ik dan ook aan het slot van deze rede wil trachten het gedachtengoed van deze School toch in enkele hoofdpunten weer te geven, dient daarbij voor ogen te worden gehouden, dat de leden die

⁵⁷ Ook is nooit een andere aanvraag van de Maastrichtse School gehonoreerd, ofschoon diverse belangwekkende voorstellen werden ingediend, bijvoorbeeld door Teunissen (Bestuurlijke boete), Simon (Theorie en praktijk van de ‘wederkerige rechtsbetrekking’), Koning (Europees Handvest Lokale Autonomie), en vele anderen.

uitgangspunten weliswaar volkomen deelden, doch in de uitwerking de nuancering en discussie niet schuwden. Welke waren dan die uitgangspunten?

1. DE MENS ALS FUNDAMENT VAN HET RECHT

Dit vormt als het ware het scharnier, het anker van de rechtsopvatting van de Maastrichtse School. De oorspronkelijke, autonome vrijheden (bevoegdheden) van het individu vormen voor haar een gegeven. Zij zijn niet ontleend aan enig ander wereldlijk gezag; het bovenwereldlijke kan evenmin als zodanig gelden waar dit niet door eenieder wordt gedeeld, en omdat krachtens het uitgangspunt zelf enkel vrije acceptatie van de gelding van het recht de bron kan zijn van zijn verbindendheid. Slechts wegens betrokkenheid van de mens kan het recht dus ook gelden; een wereld zonder mens is een wereld zonder recht.

2. DE MENSELIJKE GELIJKWAARDIGHEID ALS MAATSTAF VAN HET RECHT

De inhoud van het recht dient uiteindelijk steeds te worden bepaald aan de hand van de maatstaf van de volstreckte gelijkwaardigheid van ieder menselijk individu, ongeacht de verschillen, die niet ontkend, doch juist gerespecteerd dienen te worden.

3. AANVAARDING ALS ENIG FUNDAMENT VAN OVERHEIDSBEVOEGDHEID

Aangezien de mens het enig fundament kan vormen voor het recht, kan een rechtsstatelijke overheidsbevoegdheid enkel berusten op dat fundament: op de mens, en diens autonome, vrije aanvaarding van de overheidsmacht, die daardoor tot democratisch legitiem gezag wordt verheven. Hierin ligt de verklaring van de eis van wetmatigheid van bestuur, maar tevens van haar afbakening: uit formele wet dient te blijken dat het overheidsgezag op een bepaald terrein wordt aanvaard en hoe ver dat mag strekken; de wijze waarop dit gezag vervolgens wordt uitgeoefend alsmede de middelen waarmee dit mag geschieden, hoeven niet meer afzonderlijk bij formele wet te worden verleend: dat zij binnen de grenzen van het recht moeten blijven vloeit voort uit de eis van rechtmatigheid, niet die van wetmatigheid van bestuur.

4. DE WAARBORGING VAN DE VRIJHEID VAN DE MENS ALS DOEL VAN HET PUBLIEKRECHT

De overheid ontleent haar bestaansrecht enkel aan de individuele mensen en aan het verlangen dat de handhaving van de onderlinge gelijkwaardigheid exclusief geschiedt door een boven deze individuen geplaatste en door dezen erkende macht. Enig doel van de overheid is mitsdien het realiseren en zo mogelijk vergroten van een optimale vrijheid in onderlinge gelijkwaardigheid

van alle individuen. Dit is het algemeen belang; voor behartiging van individuele belangen is derhalve geen plaats. Ook indien bijvoorbeeld uitkeringen worden verstrekt of vergunningen worden afgegeven, geschiedt zulks enkel omdat het algemeen belang zulks vereist.

5. HET EXCLUSIEVE KARAKTER VAN HET PUBLIEKRECHT

De unieke taakstelling van de overheid, de aan haar onderdanen ontleende exclusieve plicht tot behartiging van het algemeen belang en de daartoe door hen jegens henzelf verleende exclusieve zwaardmacht, vergen een eigen juridisch systeem, dat niet kan berusten op een autonome vrijheid van de overheid zoals de autonome vrijheid van het individu (vgl. art. 1:1 BW versus de legaliteitseis). Voor de overheid kan derhalve nimmer hetzelfde recht gelden als voor individuen.

6. HET INVULLENDE KARAKTER VAN HET BURGERLIJK WETBOEK

Indien dan ook door de overheid gebruikmaking wordt veroorloofd van de gemeenrechtelijke regelingen van het Burgerlijk Wetboek (art. 2:1 BW), brengt dit mee dat de gebruikmaking van die regelingen aan de kant van de overheidspartij door andere rechtsbeginselen en normen wordt beheerst of ingevuld (met name de algemene beginselen van behoorlijk bestuur), dan aan de kant van de burger (met name de redelijkheid en billijkheid).

7. HET SPECTRALE KARAKTER VAN FEITEN, BESLUITEN EN HANDELINGEN

Zowel bij overheid als bij burgers dient te worden gewaakt tegen verabsolutering van de juridische kwalificatie. Ieder feit, ieder besluit en iedere handeling vertoont andere aspecten naargelang de daarvan ondervonden gevolgen. Afhankelijk van en beperkt tot die gevolgen, dus enkel in het licht daarvan, dient het feit, het besluit of de handeling juridisch te worden gekwalificeerd. Gewaakt dient ook te worden tegen juridische ficties: zij vormen een aanslag op de werkelijkheid en dienen enkel de rechtszekerheid; zij zijn daarmee potentieel bron van individuele onrechtvaardigheid.

In talloze varianten en uitwerkingen zijn deze uitgangspunten terug te vinden in de geschriften van de aanhangers van de Maastrichtse School. Het is zeer verleidelijk om daar verder op in te gaan, doch dat zou nu helaas te ver voeren⁵⁸. Ik moet dus komen tot een afronding.

⁵⁸ Hetgeen de rechtvaardiging moet heten van het achterwege laten van (te toevallige) onderbouwing met voetnoten van het voorgestelde. Ieder voor zich wordt gaarne uitgenodigd tot verificatie of falsificatie.

Wie doet het licht uit?

Het Maastrichtse onderzoek van GBP was achteraf bezien van meet af aan even kansloos als het Maastrichtse onderwijssysteem.

Thans, aan het einde van mijn loopbaan, kan ik erkennen dat mijn komst naar Maastricht (zo'n kwart eeuw geleden) vooral was ingegeven door nieuwsgierigheid. Persoonlijk heeft het mij namelijk altijd het meest geboeid om in samenwerking met anderen, liefst jongeren die nog niet door wetenschappelijke vooroordelen waren besmet, op zoek te gaan naar De Waarheid, of, minder pretentius: naar verklaringen of betere verklaringen van problemen in de praktijk die om oplossingen vroegen. Bestaande kaders hebben daarbij voor mij nooit een hindernis gevormd: mijn promotor Boy Crince Le Roy typeerde mij reeds als een smokkelaar, bijvoorbeeld op de grensgebieden van het burgerlijk recht en het strafrecht met het bestuursrecht. Evenmin zijn zelfgestelde kaders voor mij ooit zo'n hindernis geweest: een publiekelijke terugtocht van twee wegen werd door mij niet geschuwd⁵⁹. Maar het ging verder: als docent heb ik mijn hele leven geworsteld met de spanning tussen het dienen als gids voor jongeren, doch het daarmee ontnemen van het kostbaarste dat zij nog bezaten: een onbevooroordeelde geest. Bijzonder spraken mij dan ook aan de karakteristieken van de zelfstudie en de praktijk-gerichte aanpak van het Maastrichtse systeem, aan de hand van een meta-juridisch toetsingskader. In Utrecht had ik al mogen dienen als 'peetvader' van het revolutionaire 'vak' RITEP, Recht in Theorie en Praktijk. Dit 'vak' was eigenlijk toen al een nieuwe onderwijsmethodiek, en kan gezien worden als een van de belangrijkste voorlopers van het Maastrichtse onderwijssysteem. Door de toenmalige dekaan, prof. Wachter, was dit voor het traditionele onderwijs bedreigende 'vak' al bij de wieg omgedoopt tot 'RIP'. In ieder geval waren daarmee de traditionele tegenkrachten al bij aanvang geduid. Toen ik omwille van het voortbestaan van RITEP, ter voorkoming van het stigma 'vak van Tak', dit na verloop van tijd had overgedaan aan mijn latere, veel te vroeg overleden, collega Geers, was ik benieuwd naar welke de factoren zouden blijken, die de nog ambitieuzere systematiek van Maastricht zouden doen falen. Want dat zo'n ambitieus streven op voorhand tot mislukken gedoemd was, stond voor mij van meet af aan vast, dat wil ik nu wel bekennen. Maar nimmer heb ik kunnen vermoeden, dat het de studenten zelf zouden blijken te zijn, die het systeem om hals zouden brengen (in hun volstrekt begrijpelijke verlangen naar zekerheid over wat van hen bij de toetsing werd verwacht), alsmede de internationaliserings-hype die alle andere dimensies van zowel het wetenschappelijk onderwijs als het wetenschappelijk onderzoek in Maastricht

⁵⁹ A.Q.C. Tak, Terugtocht van twee wegen; in: Nederlands Tijdschrift voor Bestuursrecht 1989, p. 297 e.v.

heeft verstikt, met name de metajuridische, de rechtsfilosofische. Oud-collega Roos kan daar van meepraten.

De filosofie wordt terecht alom geëerd als de moeder van alle wetenschappen. Wie haar ombrengt, brengt zijn nageslacht om.

Persoonlijk beklaag ik mij echter niet: de Maastrichtse School heeft aange-toond waartoe fundamenteel onderzoek in staat is en hoezeer vrije groeps-discussie levensvoorwaarde is voor grensverleggend rechtswetenschappelijk onderzoek in groepsverband. Zelf heb ik gekregen wat ik zocht bij mijn komst naar Maastricht. Ik ben daar dankbaar voor en ik ben allen dankbaar die dit voor mij mogelijk hebben gemaakt. In de eerste plaats Els, voor wie ik zeker niet altijd een gemakkelijk huisgenoot ben geweest, en in de tweede plaats mijn kinderen, zowel mijn natuurlijke kinderen als mijn aangenomen kinderen, de studenten die ik heb mogen begeleiden, en de medewerkers, in het bijzonder mijn promovendi en de leden van de Maastrichtse School. Moge het einde van mijn ambtelijke aanstelling geenszins het einde betekenen van de dispuuten die ik in gang stelde, noch van de zo mogelijk nog belangrijkere persoonlijke contacten.

Ik doof het licht van GBP, maar geef de fakkel van de Maastrichtse School over aan anderen.

Ik heb gezegd.